

Keresztények és muszlimok a holnap Európájában

Napjainkban Európa lakosságának a hét százaléka iszlám származású vagy muszlim, és ez az arány a század végéig valószínűleg eléri a huszonöt százalékot. Hogyan tudnak felkészülni az egyházak erre az átmenetre, amelynek során az iszlám jelenléte következtében az európai kereszténység átalakul? Mi az „utánzó vetélkedés” modelljének alternatívája a két vallás között? Az összeütközésszerű találkozás dacára némely európai keresztény szerint lehetséges konstruktív kihívásként tekinteni az iszlámra.

Kulcsszavak: kereszténység, iszlám, muszlimok, Európa, kulturális párbeszéd, vallási átalakulás.

2016. május 6-án *Sadiq Khan* a választók ötvenhét százalékának döntése alapján London polgármesterévé választották, s ezzel Európa harmadik legnagyobb egyéni demokratikus mandátummal rendelkező politikusa lett. A győzelmét kísérő sajtófigyelem leginkább a vallási hovatartozására összpontosult; végső soron ő lett Európa legjelentősebb muszlim politikusa. Bár egyes jobboldali kommentátorok – megjósolhatóan és durván – a növekvő muszlim lakosság előtti megalázkodó hajbókolásnak tulajdonították az eredményt, a legtöbbben annak bizonyágát látták benne, hogy London multikulturális és többvallású város, amely jól érzi magát a bőrében, s ezért éppoly ünneplésre méltónak tartották, mint az itt megrendezett 2012-es olimpiai játékokat.

Ám nem minden mutató festett ilyen rózsaszínű képet. Egy muszlimellenes támadásokat figyelő csoport, a Tell Mama szerint a megelőző évben 326 százalékkal nőtt a bejelentett esetek száma. Majd mindössze egy hónappal Khan megválasztása után – a Brexitet követően – széles körben elszaporodtak az idegengyűlölő, főként iszlamoFOB megnyilvánulások a város nyilvános helyein.

AZ ISZLÁM – ÉS A KERESZTÉNY IDENTITÁS ALAKULÁSA

Egyértelmű, hogy a nyitottság mellett, amely egy muszlim polgármester megválasztásához vezetett, tökéletesen megfér a felebarátot az utcán megalázó bigottság és rasszizmus is. Az egyik magyarázat erre kétségtelenül az a közhely lehet, hogy egyesek liberálisan gondolkodnak, mások pedig nem. Ez szemmel láthatóan igaz, de nem jutunk vele megszire.

Tekinthetünk úgy is a két jelenségre, mint amelyek ok-okozati alapon fonódnak össze. Egyesek éppen azért válnak erőszakossá, mert úgy érzékelik, hogy „a másik” túlságosan otthonosan érzi magát; így maga a tény, hogy *Sadiq Khan* politikai pozícióba kerülhetett, dühös muszlimellenes reakciókat vált ki.

De menjünk egy lépéssel tovább ezen az úton *James Alison* katolikus teológus társaságában, aki segít megértenünk azokat a pusztító erőket, melyeket egy bizonyos deszakralizációs folyamat enged szabadjára. „Ha elveszünk az emberektől valamit, ami szent, annak az

elvnek egy részétől fosztjuk meg őket, amelyre az önazonosságukat, az összetartozásukat, a biztonságukat, az életüket építették. És ha az emberek elveszítették vagy éppen most veszítik el identitásukat, biztonságukat és közösségérzésüket, akkor az egyik természetes reakciójuk erre a harag: mindent megtesznek azért, hogy találjanak egy új áldozatot, akinek révén ismét megélhetik egységüket, önazonosságukat és összetartozásukat.”¹

Századok óta alapvetően a muszlimok azok a kezelhetetlen „mások”, akikkel szemben az európaiak kimunkálják összetett és változatos identitásaikat, és a muszlim mássághoz a szakralitás síkján viszonyulnak. A muszlimokban Isten büntetését látják a keresztények eretnokségeiért. Úgy jellemzik őket, mint egy eretnek pseudovallás követőit, melyet egy olyan ember alapított, aki tudta magáról, hogy hamis próféta.² Saját fajtájuk elárulóinak, sőt Krisztus-gyilkosoknak tartják őket, akik csakis kegyetlen halált érdemelnek.³

Ma pedig ez a rémisztő „másik” nemcsak a Kelet távoli vidékein él, hanem velünk egy utcában. Ennek az új kapcsolatnak a dinamikáit ezért már nem pusztán a rasszizmus alakítja. Az európai polgárok hétköznapi muszlimokkal találkozhatnak, akik nem jobbak és nem rosszabbak bárki másnál, de bizonyosan nem szörnyetegek, mint ahogyan azt a történelmi mítoszok alapján gondolhatták. Az elképzelt másik átalakulását a nem is olyan egzotikus szomszédná talán hétköznapi módon tapasztaljuk meg, ám ha Alisonnak igaza van, mégiscsak egyfajta mély veszteségérzés kíséri, amely túlságosan könnyedén torkollik gyűlöletbe és erőszakba. Az iszlamofóbia jelensége valóságos, traumatikus következményekkel jár azokra, akikre irányul, akiknek elutasításban és megaláztatásokban van részük, és könnyen elfedi a muszlimok modern Európa-tapasztalatának pozitívabb vonatkozásait.

Persze nem teljesen pontos azt állítani, hogy a muszlimok jelenléte újdonság a mai Európában. Gondoljunk csak az Oszmán Birodalom balkáni maradványaira, a jemeniek észak-angliai jelenlétére az 1860-as évek óta, vagy a gyakran figyelmen kívül hagyott, Lengyelországban élő muszlim tatárookra, akik a XIV. századig vezetik vissza eredetüket. A háborút követő bevándorlás igen változatos és tekintélyes kisebbséget eredményezett mindenekelőtt a régi gyarmatosító nagyhatalmaknál – Franciaországban, Belgiumban, Nagy-Britanniában és Hollandiában –, Spanyolországban, amely Észak-Afrika közeli szomszédja, és a németajkú vidékeken, melyeknek a török világhoz kötődése hosszú múltra tekint vissza.

Ma az európai lakosság hét százalékát muszlim – vagy muszlim háttérű – emberek alkotják. Bizonyos előrejelzések szerint valószínű, hogy a század végére ez az arány huszonöt százalékra emelkedik. Bár ez aligha jelenti azt a fajta előzőnlést, amelyet bizonyos jobboldali amerikai médiumok újra meg újra emlegetnek, mégiscsak jelentős változást idéz elő a vallási tájképben. Meglepő, mennyire kevésbé foglalkoztatja ez az egyházakat, amelyeknek ebben a szakaszban el kellene gondolkodniuk azon, hogy az iszlám jelenléte miként fogja átalakítani az európai kereszténységet.

1 J. ALISON: *Undergoing God. Dispatches from the Scene of a Break-in*, Darton, Longman, Todd, London, 2006, 174. ■ 2 Lásd N. DANIEL: *Islam and the West. The Making of an Image*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1960. ■ 3 Lásd M. A. SELLS: *The Bridge Betrayed. Religion and Genocide in Bosnia*, University of California Press, London, 1996.

MI AZ OKA ANNAK, HOGY A KERESZTÉNYEK MÉG CSAK GONDOLNI SEM AKARNAK AZ ISZLÁMRA?

Egyrészt az egyházak bekerítve és ostrom alatt érzik magukat; a XXI. század elején az európai kereszténység egyértelműen igen sebezhető. Az iszlámnak az a képessége, amellyel magához köti fiatal hívőit (különösen a férfiakat), és megköveteli a hit tiszteletét, rámutat egy nyugtalanító válságra a keresztény hit átadása terén, és egyesek ezt jobbnak látják nem tudomásul venni.

Másrészt a keresztény hozzáállás egy mélyen gyökerező felsőbbrendűségi komplexusról árulkodik; az európai keresztények olyan benyomást kelthetnek, mintha azt gondolnák, hogy ők a modern világban megélt vallásossággal járó összes feszültséget megoldották már. Hányszor halljuk a katolikusokat az iszlám megreformálását sürgetni (mintha a muszlim világban dúló zűrzavar és erőszak nem annak jele lenne, hogy az iszlám reformáció már folyamatban van).

E leereszkedő hozzáállás a *Mohamed* alakját övező több évszázados vallásközi vita örökségéből fakad. Kezdetben magát az iszlámot a kereszténység eretnek formájának tekintették, később pedig már úgy tartották számon, mint az eretnekségek legnagyobbikát, amely elegyíti a múlt összes felhalmozódott tévedését, az arianizmustól a doketizmuson át a pelagianizmusig.

A teológiai megbélyegzés mellett az elmúlt két évszázadban az európaiak magukévá tettek egyfajta kolonialista felsőbbrendűségi viselkedést. Bár ez legtöbbször alig leplezett rasszizmusban fejeződik ki, olyan jó szándékú liberálisoknál is tetten érhető, akik a muszlimok tetteinek értékelésekor mintha automatikusan lejjebb engednék az erkölcsi mércéjüket, a muszlim Másik premodern világnézetének szerves részeként kezelve például a nőgyűlölet vagy az erőszak megnyilvánulásait.

A fentiek fényében az európai keresztényeknek új szokásokat kell elsajátítaniuk: meg kell próbálniuk úgy értelmezni az iszlámot, ahogyan azt a muszlimok értelmezik, vagyis a saját jogán, a maga különbözőségében, és le kell szoktatniuk magukat sajnálatos felsőbbrendű hozzáállásukról, ellenállva ugyanakkor annak az engedékeny relativizmusnak is, amely az iszlámot „éppoly érvényesnek” látja, mint a kereszténységet (és alkalmasint az összes többi nagy világvallást).

TANULNI A MUSZLIMOKTÓL?

Miután az európai egyházak egyre nagyobb számú muszlim közösséggel élnek együtt, elkerülhetetlenül módosítaniuk kell az őket kizárólagosan foglalkoztató kérdéseket. A modern időkben a keresztény teológia legfontosabb dialóguspartnere mindvégig a liberális-szekuláris gondolkodás volt. Viaskodott a modernitás által nekiszegedett kérdésekkel, igyekezett megmagyarázni, miért van a teológiai diskurzusnak helye és jelentősége, s miként lehetséges, hogy hit és tudomány talán mégsem halálos ellenségek. Néhány évtizeden belül az iszlám gyaníthatóan ugyanennyire fontos partnerre válik a kulturális párbeszédben. Még az is előfordulhat, hogy elfoglalja a modernitás helyét, tekintve, hogy a szekularizmus intellektuális folyamatai nem áradnak olyan lendületesen, mint régebben, az európai iszlámban pedig komoly szellemi megújulás készülődik, középpontjában németországi teológiai

karokkal. Világos, hogy nem szabad alábecsülnünk e dialóguspartner-csere jelentőségét. De vajon milyen új kérdések fognak felmerülni?

A tapasztalatok arra utalnak, hogy mihelyt a keresztények megismerkednek az iszlámmal, provokálva érzik magukat. Egyeseket haragra gerjeszt a muszlimok hozzáállása hitükhöz. Megjelenhet egyfajta utánzó versengés is, ahogy azt széles körű érdeklődést kiváltó törvényszéki esetek is bizonyítják. Ha muszlimok imahelyeket kapnak, vagy megengedik nekik a vallási hovatartozásukra utaló bizonyos jelek használatát, keresztények indíttatva érzik magukat, hogy kiálljanak a hasonló bánásmódhoz való jogukért.

Am a provokáció építő is lehet. Vannak keresztények, akikre ösztönzően hat a muszlimok imádságos lelkülete és vallási elkötelezettsége, és megújult buzgalommal térnek vissza saját hagyományaikhoz. Az iszlám közösségen belüli szolidaritás ereje rámutathat a szekuláris Nyugat – és benne az egyház – gyenge társadalmi kötelékeire. Vajon nem ösztönözhet-e ez a közösségi élet új formáinak megjelenésére? És egy olyan korszakban, amikor az ökológiai válság „merész kulturális forradalmat”⁴ kíván, az az ellenállás, melyet a muszlimok tanúsítanak a modernitás negatív aspektusaival szemben, talán elgondolkodtathatja a keresztényeket, hogy miként is festene egy radikálisabb kereszténység.

ÚJ APOLOGETIKA

A keresztények találhatnak ugyan némi megnyugvást abban, amikor a hit értékéről cserélnek eszmét muszlimokkal, ugyanakkor provokálva is érezhetik magukat, amikor nekik szegeznek, hogy egészen pontosan miben kellene hinniük.

Az iszlám és a kereszténység közötti vallási vita lényegében mindig is Jézus Krisztus személye körül forgott. Az iszlám kezdettől fogva támadta az egyház legfontosabb – nevezetesen a megtestesülésre és a Szentháromságra vonatkozó – tanításait. Arról, hogy a krisztológia kérdése mennyire korán előtérbe került, abból is meggyőződhetünk, ha megvizsgáljuk a jeruzsálemi sziklamecseten (Krisztus után 690) található Korán-idézeteket, melyek kifejezetten elutasítják Jézus istenfiúságát, Isten prófétájának állítva be őt. Az iszlám úgy tekint önmagára, mint végső kijelentésére egy eredeti kinyilatkoztatásnak, amelytől a keresztény Jézus-hit eltért.

Egy iszlám által alakított vallási környezetben az elkötelezett keresztény hit számára tehát az a kihívás, hogy képes legyen megmutatni és hihetővé tenni a muszlimok által megkérdőjelezett tanításait. Vajon a mai keresztények tudják-e egyáltalán, miért olyan fontos Jézus istensége a keresztény hit számára? El tudják-e magyarázni könnyen és érthetően a Szentháromság mibenlétét – anélkül hogy azonnal a felfoghatatlan „misztériumra” hivatkoznának? A szekuláris modernitással folytatott több évtizedes párbeszéd következtében egyre gyengébben érzékelik e fogalmak jelentőségét vagy akár racionalitását. Az európai iszlám, úgy vélem, fel fogja kelteni a keresztényekben a vágyat, hogy újra magukévá tegyék e tanításokat, és életüket radikálisan hozzájuk igazítsák. Am az egyház részéről egységes teológiai és katekétikai válaszra lesz szükség, hogy először is megfelelően felkészítse a híveket.

4 Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikája, 114.

AZ ÚJ OKOZTA MEGRÁZKÓDTATÁS

Az iszlámra általában jellemző a konzervativizmus, és a modern időkben ez a jelleg csak erősödött. Az iszlám nem úgy tekint magára, mint egy Mohamed által kinyilatkoztatott és elterjesztett új vallásra, hanem úgy tartja, hogy övé az eredeti egyistenhit, melyet Ádám óta valamennyi próféta hirdetett. A muszlimok ezen ősi kinyilatkoztatás mellett kötelezik el magukat azzal, hogy fejből idéznek szövegrészeket, történeteket prófétájuk tetteiről és tanításairól, melyek a mai napig útmutatásul szolgálnak a hívők számára. A muszlimok Istentől szerzett – s ezért tökéletes – vallásként tekintenek az iszlámra. Igaz, számolni kell az esendő emberi értelmezés tényezőjével is. Mindazonáltal mélyen hat a Korán tanítása, melynek értelmében az iszlám tökéletesen és teljesen ki lett nyilatkoztatva a hívőknek (vö. Korán 5,3). Ez az oka annak, hogy a muszlimokat érzékenyen érinti minden olyan sugalmazás, mely szerint maga az iszlám hibáztatható a terrorizmus vagy más nemkívánatos dolgok miatt. Az iszlám ma uralkodó vonulata bizalmatlanságot tanít mindennel szemben, ami „újszerű”, idegenkedik minden olyan újítástól, amely eltávolodik a prófétai példától és a muszlimok első három nemzedékének gyakorlatától; a későbbi korok iszlám filozófiáját és lelkiségét éppen ezért kemény kritikák érik.

Meglehetősen másként látja a dolgokat egy keresztény, akinek kiindulási pontja az „új szövetség” és az „új teremtés”, s „a világ alapítása óta elrejtett dolgokat” (Mt 13,35) tartja hite legfontosabb kijelentéseinek. A kereszténység központi tanításának megdöbbenően újszerű volta mindig is nehézséget okozott a konzervatív gondolkodás számára. Az arianizmus például tekinthető konzervatív kísérletnek egy ősrégi istenkép megőrzésére, melyet veszélyeztet az a nyugtalanító kijelentés, hogy „Jézus az Úr”.⁵

Az iszlám visszahangozza mindezeket az intéseket és kételyeket. Egy alkalommal egy muszlim értelmiségi bizalmasan elmondta nekem, hogy az ő szemszögéből a kereszténység története az újítás elhúzódo gyakorlata.

Az alapállásnak ez a gyökeres különbözősége elkerülhetetlenül vezet a kölcsönös meg nem értéshez. Amikor bizonyos keresztény körökben újra meg újra azt hangoztatják, hogy az iszlámnak korszerűsítenie kellene magát, ez sok muszlim számára inkább a kereszténységben rejlő problémát jelzi, semmint megoldást a kortárs iszlám helyzetére. De ez egy másik – utánzóbb – irányba is elmehet, különösen ha a szóban forgó keresztényeknek nincs eléggé alapos tudásuk arról, hogy az idők folyamán hogyan és miért is volt képes a keresztény egyház a változásra. A kereszténység egy határozottan konzervatív vonulatának akár növekedhet is a befolyása, ahogy ez már most is így van Afrika bizonyos részein, ahol szorosan egymás mellett élnek muszlimok és keresztények, így a keresztények kénytelenek többet idézni vallásgyakorlásuk szentírási forrásait, s kevésbé könnyedén alkalmazkodni a modernitás elvárásaihoz.

5 Lásd R. WILLIAMS: *Arius. Heresy and Tradition*, SCM, London, 2001.

A SZENT ÍRÁS

Gyakran elhangzik, hogy az iszlám a könyv vallása, s a muszlimok az eredeti és hiteles kereszténységet is lényegében annak tartják. Szerintük ugyanúgy, ahogy Mohamed próféta megkapta a Koránt, Isa (Jézus) próféta is megkapta az *Indzsilt* – azt a könyvet, amely az embereket az igaz vallás és a helyes magatartás felé vezeti. Már-már ugyanezt a bibliocentrizmust képviselik azok a protestáns fundamentalisták is, akik a Szentírás szavait szinte éppoly nagy becsben tartják, mint a muszlimok a Koránt. Am minden érvényes keresztény teológia másodlagos fontosságot tulajdonít a könyvnek Isten *par excellence* kinyilatkoztatott Igéjéhez képest, aki maga Jézus Krisztus. A könyv arra szolgál, hogy közvetítse azt, aki a testté lett Ige.

Ezzel együtt el kell ismerni, hogy a katolicizmus fősodra nem mindig tulajdonít kellő jelentőséget a Bibliának, és a Szentírás tanulmányozását hajlamos másodlagosnak tekinteni a tanítóhivatal megnyilatkozásaihoz és a szentségek vételéhez képest. A liberális protestantizmus is megtalálta a módját, hogy eltávolodjon a kinyilatkoztatott szöveg tekintélyétől: azzal, hogy annak történelmi kontextusba ágyazottságát hangsúlyozza, s így lazít a hívők gondolkodására gyakorolt hatásán. Valamennyi fősodratú egyházban érvényesül az emberi értelem egyfajta homályos igenlése, amely elbizonytalanítja a hétköznapi keresztény hívőket azzal kapcsolatban, hogy egyáltalán miért is kellene olvasniuk a Bibliát.

Egészen más a helyzet a muszlimoknál, akik számára a Korán minden betűje nagyon fontos, és fel sem merül ember alkotta voltának lehetősége. Könnyű megjósolni e szétválás következményeit; elég csak azokra a helyzetekre gondolnunk, amikor muszlimok azzal a szándékkal elegyednek beszélgetésbe keresztényekkel erről a témáról, hogy az iszlámra való áttérésre ösztönözzék őket.

A tapasztalatok arra utalnak, hogy ez a folyamat utánzásos versengést szíthat a kérdéssel kapcsolatban, hogy kinek a könyve megbízhatóbb és következetesebb. Olyan játék ez, amelynek sosem lesz egyértelmű győztese, viszont a benne való részvétel kissé jobban eltorzítja s így aláássa a keresztény hit üzenetét, mint az iszlámét. A Biblia nem olyan, mint a Korán, és ha mégis megpróbálunk úgy tenni, mintha olyan lenne, akkor figyelmen kívül hagyunk egy rendkívül fontos teológiai hangsúlyt. Jézus Krisztus az, aki megmutatja nekünk, hogyan legyünk teljesen emberiek; az ő tekintélyének és jelentőségének felismerése aligha új téma a modern teológiában, teljes befogadása azonban továbbra is várat magára.

VALLÁS ÉS POLITIKA

Gyakran elhangzik, hogy a muszlimok egyáltalán nem választják külön az egyházat és az államot. Erre az állításra igencsak ráfér egy alapos árnyalás, nem utolsósorban azért, mert az iszlámnak nincs „egyháza”. A keresztény hírmagyarázók szenvedélyesen szoktak beszélni arról, hogy az iszlám ellenállása a szekuláris állammal szemben a haladás ellenzését és a látens erőszakosságot bizonyítja. Holott a történelmi feljegyzések szerint a muszlimok nem éltek örökösen és kizárólagosan teokratikus rendszerekben. Ez persze nem mond ellent annak, hogy az iszlámnak eredendően része a vallási törvények államrendészeti betartatására való hajlam is, ami a keresztények számára problematikus. Ugyanakkor

minden bizonnyal felül kell vizsgálni azt a manapság tapasztalható, állítólagosan keresztény hozzáállást is, amely a hitet apolitikusnak állítja be; a politikai kívülállás igen különös egy megtestesülésen alapuló vallás esetében.

Valószínűnek tartom, hogy az iszlámmal való találkozás arra fogja ösztönözni a keresztényeket, hogy fontoljanak meg egy politikailag aktívabb beállítottságot, sőt kötelezzék el magukat mellette. E tekintetben valószínűleg egyre fontosabbá fog válni a katolikus társadalmi tanítás, noha talán kihívást jelent majd, hogy miként álljon ki maga mellett, ha nem tud felmutatni szentírási és hagyományos forrásokat, hiszen a muszlimok szerint a vallásos útmutatásnak a kinyilatkoztatott igazságban kell gyökereznie, és ezért közvetlen szentírási felhatalmazással kell rendelkeznie. Az iszlám híveit kevésbé hatja meg egy emberek-ből álló tanítóhivatal tekintélye, sem pedig az ilyen-olyan filozófiai iskolák spekulatív vagy empirikus meglátásai.

Mindez jó hír egy olyan vallás számára, amely nem akar magánügy lenni, és Isten igazságtételéért kiált. Egy olyan világban, amely tanúja volt ugyan a neoliberais gazdasági projektnek, de nem képes átlátni azt, remélhetjük, hogy a keresztények – a muszlimokkal folytatott párbeszéd ösztönző hatására – akár hozzá is járulhatnak különböző társadalmi, politikai és kulturális kezdeményezésekhez.

VALLÁS ÉS ERŐSZAK

Az európai muszlimok sokat szenvednek attól, hogy az emberek fejében a vallásuk meg-rögzötten összekapcsolódik az erőszakkal. Az iszlám és az iszlamista ihletésű terrorizmus pontos kapcsolatának elemzése kemény kihívás, amely kifinomult filozófiai megközelítést igényel. Noha minden bizonnyal szükséges megértenünk, hogyan lehetséges, hogy a XXI. század elejének radikálisai és harcosai immár jellemzően nem ateisták vagy marxisták, hanem muszlimok, rá kell döbbernünk: nehéz úgy beszélni erről a témáról, hogy a vallás egészét ne stigmatizáljuk, s ne úgy tekintsünk rá, mint a rendkívül elterjedt erőszak forrására. Sok kommentátor számára kihagyhatatlanul csábító a lehetőség, hogy abszolút ellentépként vázolja fel a békeszerető kereszténységet és az erőszakos iszlámot.

E túlságosan is merev ellentét lebontásában segíthet, ha tisztázzuk az erőszak helyét a keresztény teológiában. Az iszlám és a kereszténység közötti legfontosabb különbség e tekintetben az, hogy az utóbbi magáévá tett egy békés látomást egy messiási időről, amikor még a teremtésbe beleprogramozott erőszak is eltöröltetik a föld színéről: „Akkor majd a farkas a bárányal lakik, és a párduc a gödölyével heverészik; borjú és oroszlánkölyök együtt híznak, és kisgyermek terelgeti őket” (Iz 11,8).

E látomás Jézus Krisztusban vált valósággá Isten eszkatologikus országában, melyet ő hirdetett, és amelynek megjelenése a bűn és erőszak által fémjelzett régi teremtésben a keresztények hite szerint már most folyamatban van. Az eszkatologikus ország előreve-títése azt jelenti, hogy Isten békéje már itt és most megízlelhető, még ha nem is valósult meg teljesen.

A „már” és a „még nem” feszültsége azt jelenti, hogy a keresztények még nem tették magukévá általánosan a pacifizmust, ha a szívük kitapinthatóan ebbe az irányba húzza is őket. Ehelyett régóta felismerték az állam kényszerítő erejének szükségességét a társadalmi jó előmozdításának támogatásában, szolgálja az az észszerű hadviselést vagy a bűnelkövetők

jogos megbüntetését. Ennek ellenére Jézus erőszakmentes pályafutása olyan eszményt képvisel, amely miatt a keresztények idegenkednek a kényszerítő erőtől.

*Szent Ágoston*nak a két városról szóló műve jól megragadja ezt az ambivalenciát az államhatalommal kapcsolatban, melynek e világi sivárságát kiemeli Isten városának ragyogó fénye.⁶ Ugyanakkor ma számításba kell venni a modern kor elfogultságát is, amely az erőszak legapróbb megnyilvánulására is rendkívül érzékenyen reagál, s az egyháznak az állammal való múltbéli összejátszását – amely az inkvizícióban, a kereszties hadjáratokban s a gyarmatosításban nyilvánult meg – egyenesen istenkáromlónak látja Krisztus békés nyugalma mellé állítva.

A muszlim államok nagy általánosságban hasonlóan alkalmazzák az erőszakot, mint a nyugati kormányok, legyen szó egyház által támogatott vagy szekuláris államokról. Testi fenytést és halálbüntetést szabnak ki a társadalmi rendet fenyegető bűncselekményekért. Idegen támadóval szemben – az önvédelem eszközeként – bevezették a dzsihádot. És erősen tartja magát körükben az a feltevés, hogy az iszlám ellenségei egyben Isten ellenségei is, éppúgy, ahogy a modern szekuláris államok a civilizált liberalizmus ellenségeinek tartják támadóikat.

Az erőszak mindebben egyfajta elrettentés, bizonyos bűntények helytelenítésének kifejezése és valamiféle helyreállítás. Az igazságosság elősegítésének fontos eszköze egy olyan világban, ahol egyes emberek és államok oly módon kívánják gyakorolni szabadságukat, hogy azzal kirívóan semmibe veszik az igazságosság követelményeit. Azok, akik kitartanak amellett, hogy „az iszlám a béke vallása” – még ha ezt jó szándékúan teszik is –, nem értik a lényegét; az iszlám az igazságosság vallásának tartja magát.

Senki nem tagadhatja, hogy korunkban súlyos problémát okoz az, ahogyan egyes muszlimok az erőszakot alkalmazzák. A kérdés itt az, hogy létezik-e szakadék a kereszténység és az iszlám között, ami a két vallás erőszakhoz való viszonyulását illeti. Okvetlenül létezik, ugyanakkor a nyugati országok egyes keresztény polgárai – hallgatásukkal vagy közömbösségükkel – jóváhagyják a kormányaik által alkalmazott erőszakot, legyen az halálbüntetés vagy fiatal fekete férfiak tömeges bebörtönzése Amerikában, esetleg az Afganisztánban bevetett drónos hadviselés. Az elmúlt években a nyugati fegyverek sokkal-sokkal több embert öltek vagy csonkítottak meg, mint az iszlamista terroristák.

A Nyugatnak problémája van az erőszakkal. A keresztényeknek – ha azt akarják, hogy a vallási terrorizmus más formái elleni tiltakozásuk hiteles legyen – szembe kell nézniük ezzel, és meg kell találniuk annak módját, hogy valódi evangéliumi békével tegyenek tanúságot reménységükről.

ÁTTÉRÉSEK A KÉT VALLÁS KÖZÖTT

Az áttérés a vallások egymásra kifejtett hatásának egyik rejtettebb, ugyanakkor nem kevésbé erőteljes formája. Az európai országokban már vannak áttérések az iszlám és a kereszténység között. Gyakrabban hallunk az iszlámról való áttérésekről, részben azért, mert ezekről anélkül lehet nyilvánosan beszélni, hogy valaki kockáztatná az életét. Ám

6 Lásd SZENT ÁGOSTON: *Isten városáról. De civitate Dei*, Kairosz, Budapest, 2005.

valójában – úgy tűnik – egyre sűrűbben fordulnak elő áttérések az iszlámról a kereszténységre, különösen a törökök és az irániak körében. Az ilyen áttérés csak akkor lehetséges, ha az érintett személy messze lakik családjától és barátaitól, s így elkerülheti a botrányt és a megtorlást. A szoros közösségekben, mint amilyen a Bradfordban élő pakisztáni vagy a Marseille-ben élő algír közösség, jóval kevésbé valószínű, hogy ilyesmi megtörténik.

Érdeemes megjegyezni, hogy Európában az iszlámra való áttérésekkel kapcsolatos problémák igen összetettek. Idetartozik az új muszlimok által megtapasztalt elszigeteltség, különösen ha a többségi etnikai közösség kirekeszti őket. A mecsetek nincsenek mindig felkészülve a frissen áttért muszlimok hitbéli és vallásgyakorlással kapcsolatos képzésére és nevelésére. Ám még ha fel is vannak készítve, a kulturális szakadék akadályozhatja a hatékony kommunikációt.

S fordítva is adódhatnak nehézségek. A hírek szerint az iszlám hitre áttérő fehérek (főleg férfiak) között egyesek igényt tartanak a tiszta, a hagyományosan muszlim országok „sajnálatos” kulturális hordalékától mentes iszlám identitásra. Aligha meglepő, hogy sok áttérés nem is bizonyul tartósnak, és az érintettek hamarosan visszatérnek korábbi hitükhöz, vagy teljesen elveszítik a vallás iránti érdeklődésüket.

A vallásváltoztatóknál az új vallás iránti lelkesedés és a régi lebecsülése általában egyaránt megfigyelhető. De ezt nem szabad eltúlozni. A keresztény hitre áttérő muszlimok gyakran azért döntenek így, mert egy erősen tekintélyelvű rendszerrel bíró etnikai kisebbséghez tartoznak, melynek légkörét elnyomónak élik meg. A Krisztus felé fordulás újfajta személyes szabadság ígérését hordozhatja számukra.

*

Felváztoltam a vallásközi kapcsolatok egy jövőbeni modelljét, amely bizonyos mértékig a keresztény–muszlim interakciókról szerzett korábbi tapasztalataimon alapul, és egy talán meglehetősen sablonos megértésén annak, hogy e két vallás miként működik hitrendszerként. Az is lehetséges – el kell ismernem –, hogy a jövő meglepően rosszabbul alakul, mint ahogyan én gondolom, mégis, ha tudjuk, hol keressünk, akkor bőven találkozhatunk pozitív meglepetésekkel is, mint amilyen például egy muszlim értelmiségi, *Navid Kermani* esete, aki 2015. október 18-án megkapta a Német Könyvkiadók Egyesületének békedíját. A kitüntetett az elfogadásról tartott rendkívül figyelemreméltó beszédet, amelyben felidézte két keresztény pap, *Jacques Mourad* és *Paolo Dall'Oglio* atyák történetét, akiknek tanúbizonysága inspirálóan hatott rá. Jacques atya szír katolikus pap, akit 2015 májusában az Iszlám Állam terroristái elraboltak a szíriai al-Qaryataynból, Paolo atya pedig olasz jezsuita, aki újjáépítette Deir Mar Muszát, a keresztény–muszlim barátságának szentelt kolostort. Paolo atya – aki nyíltan bírálta a szír rezsimit – 2013 júliusában megpróbált tárgyalni az Iszlám Állammal, de a csoport elrabolta, és sorsa azóta is ismeretlen.

Kermani kifejezte e két férfi iránti csodálatát, és arra hívta a muszlimokat, merítsenek bátorságot abból a tágszívűségből, melyet az iszlám iránt tanúsítottak, mondván: „Elrablása előtt néhány nappal, amikor az a csoport, amely úgy tesz, mintha az iszlámot képviselné, és azt állítja, hogy a Korán törvénye szerint él, már közvetlen fenyegetést jelentett rá és egyházközségére, Jacques atya még mindig fenntartotta, hogy ezek a terroristák csupán eltorzítják az iszlám valódi arcát. Én vitába szállnék minden olyan muszlimmal, akinek az

Iszlám Állam jelenségére adott egyetlen válasza az a közhelyes mondat, hogy erőszakosságuknak semmi köze az iszlámhoz. Ugyanakkor egy keresztény ember, egy keresztény pap, aki számíthatott arra, hogy egy másik hit követői elűzik, megalázzák, elrabolják vagy megölik, s ennek ellenére védelmébe vette azt a hitet – Istennek egy ilyen embere akkora tágszívúségről tesz tanúságot, amelyhez foghatót sehol másutt nem tapasztaltam, kivéve a szentek életében.”⁷

Magának Kermaninak a tágszívúságából pedig az európai keresztények is megérthetnek valamit, ami arra indíthatja őket, hogy lépjenek túl az utánzásos versengésen. Így fogalmaz: „az önszeretetnek [melyen ő a muszlimoknak az iszlám iránti szeretetét érti] vívódó, kételkedő, önmagát állandóan megkérdőjelező szeretetnek kell lennie, ha nem akar a narcizmus, az öndicséret és önelégültség csapdájába esni. Mennyire igaz ez ma az iszlámra! Az a muszlim, aki nem küzd az önszeretettel, nem viszonyul hozzá kétkedően és kritikusan, valójában nem szereti az iszlámot.”

Fordította: Szigeti-Cseke Zsuzsa

A szerző jezsuita szerzetes, iszlámkutató, a londoni Heythrop College oktatója.

A tanulmány eredeti megjelenése: Irish Quarterly Review, 105 (419), 294–308.

Damian Howard, SJ: Christians and muslims in the Europe of the future. *Today, Muslims and people of Islamic origin represent 7% of the European population, a figure that will likely increase to 25% by the end of the century. How are the churches preparing for this transition in which European Christianity will be transformed by the presence of Islam? What will be the alternative to the „mimetic rivalry” model between the two religions? Notwithstanding this encounter-clash, Islam may be viewed by some European Christians as a constructive challenge.*

Keywords: *Christianity, Islam, muslims, Europe, cultural dialogue, religious transformation.*

7 N. KERMANI: *Speech on reception of the Friedenspreis des Deutschen Buchhandels*: <http://www.friedenspreis-des-deutschen-buchhandels.de>

